

Samenleven is een kunst

Ontwikkeling en een bestemming

De kern van onderwijs en van een school is - in de katholieke overtuiging - vorming, opvoeding van heel de menselijke persoon, in alle aspecten van diens persoonlijkheid. Het gaat bij onderwijs om het harmonisch ontwikkelen van de gaven die een mens heeft meegekregen, niet alleen zijn intellectuele kwaliteiten, maar ook zijn morele, ethische en fysieke vermogens, zodat hij die met gevoel voor verantwoordelijkheid en met innerlijke vrijheid kan gebruiken, goed in het sociale leven kan participeren en een mooie bijdrage kan geven aan de samenleving. In een katholieke school wordt deze kern van het onderwijs gedragen door het vertrouwen dat ieder mensenleven een doel heeft en een bestemming en dat de weg die we gaan mede in het teken van dat doel staat, dat ons door God is toevertrouwd. Wat is het mooi als we eraan mogen meewerken dat een mens zich kan ontplooiën, de volle betekenis van zijn mens-zijn kan ontdekken en het doel waarvoor hij is geschapen.

De school heeft een roeping

De focus van katholiek onderwijs is dus gericht op een geïntegreerde ontwikkeling van héél de mens. Dit houdt in dat een school, en zeker een katholieke school die in deze insteek haar bestaansreden vindt, méér is dan een leerfabriek en juist op het vlak van het samenleven van mensen een bijzondere roeping heeft.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de katholieke kerk het als een bijzondere opdracht ziet bij te dragen aan een “beschaving van de liefde” en een “opvoeding tot solidair humanisme”, zoals de Congregatie voor de katholieke opvoeding (het Vaticaanse departement voor katholiek onderwijs) dat noemt. Toen we met vertegenwoordigers van het Nederlands katholiek onderwijs een jaar geleden (14 november 2016) een bezoek brachten aan deze Congregatie was het verzoek dat we meekregen aan het werk te gaan met dit thema - dat voor “Rome” een speerpunt van beleid is - en integratie te bevorderen.

De zorgen

Want met dat samenleven van mensen is wel iets aan de hand. Mensen zijn ongerust over de aantallen vluchtelingen en de culturele verschillen die door de komst van migranten in de samenleving ontstaan en er is angst voor internationaal terrorisme en voor de Islam, nu de moslims ruim 5% van de bevolking uitmaken, maar een groot deel van de bevolking nauwelijks contact met hen heeft. Daarnaast is er een bijna even grote groep niet-Islamitische mensen met een migratie-achtergrond en een eigen cultuur. Het gevoel van onveiligheid bij mensen en de criminaliteitscijfers nemen, volgens onderzoek van het CBS, de laatste tien jaar echter af. Toch blijft de zorg dat bepaalde groepen in onze samenleving vatbaar zouden kunnen zijn voor radicale ideeën en gewelddadige ‘oplossingen’.

Onbekend maakt onbemind

Met een zeker gemak praten mensen over wie ze niet kennen. Zij oordelen over situaties en omstandigheden waarover zij alleen uit de derde hand iets hebben vernomen. Dat betreft in veel gevallen een negatief oordeel, zeker wanneer het gaat om iemand die in wat voor opzicht dan ook ‘anders’ is. Zulke negatieve oordelen ‘op afstand’ zijn er in onze samenleving ook en ze zijn tamelijk wijd verspreid.

De samenleving verandert

Dat oordeel verschuift overigens wel. Het is zeker niet meer de blanke, protestantse, Nederlandse man, zonder buitenlandse wortels en liefst met echtgenote en kinderen, die de

norm is in onze huidige samenleving, al formeert die nog wel het kabinet. Die samenleving is in de laatste decennia veel meer gevarieerd geworden en multicultureel.

Bedreiging

De negatieve, afwijzende reactie vindt onder meer (of misschien moet ik zeggen: vooral) een oorzaak in het feit dat mensen anderen in hun anders-zijn vaak als een bedreiging zien, als een aanval op hun eigen identiteit. Niet alleen onbekend maakt onbemind, ook dat wat we menen te kennen is vaak een abstracte, gedeeltelijke en gekleurde kennis. Dat leidt tot bevooroordeeld oordelen.

Kennen

Niet voor niets heeft het woord "kennen" bij de evangelist Johannes nooit betrekking op een theoretische kennis - 't wel weten - , maar sluit dat kennen altijd een persoonlijke ervaring in, verbonden met horen en zien, met leren kennen. "Kennen" heeft bij Johannes - zou je kunnen zeggen - een empathische component. Empathische kennis leidt tot een oordeel met begrip.

Oordelen en zich opsluiten

De negatieve, afwijzende reactie op basis van gebrekkige kennis en een oordeel 'van buiten af' is zeker niet alleen onder autochtone Nederlanders te vinden. Zoals het SCP bijvoorbeeld aangeeft: 'De moslimidentiteit is een alternatief voor een identificatie met Nederland.'. Dat iemand zich opsluit in een eigen niet-Nederlandse culturele identiteit kan betekenen dat die persoon zich afwendt van de Nederlandse cultuur vanuit een (voor)oordeel. Mensen met een andere culturele en gelovige achtergrond oordelen over Nederlanders en de Nederlandse samenleving, Nederlanders oordelen over moslims en migranten.

Verrijking

Aan de andere kant kan het beleven van een eigen niet-Nederlandse culturele identiteit juist een verrijking zijn voor de samenleving wanneer die in een zekere openheid wordt beleefd, dus met empathie naar anderen toe.

Spanningsveld

Toch blijft er een spanningsveld, ook bij degenen die hun identiteit open willen beleven. Ieder mens heeft - binnen bepaalde wettelijke grenzen - binnen de samenleving recht op een keuze voor een eigen culturele en religieuze identiteit met de morele waarden en normen die daarbij horen. Hij heeft tevens het recht om de denkbeelden en visies, de normen en waarden van anderen - binnen diezelfde grenzen - te verwerpen. Die persoonlijke vrijheid is een groot goed van een democratische samenleving, waarin de mens centraal staat. Dat de menselijke persoon centraal staat vraagt echter tegelijk om respect voor de waardigheid van ieder mens. Zo ziet een samenleving eruit, zoals de katholieke sociale leer die voorstaat en die - behalve door de centraliteit van de menselijke persoon - gekenmerkt wordt door subsidiariteit en solidariteit en zorg voor het algemeen welzijn.

Ontmoeten

Voor katholiek onderwijs is het vanuit die beginselen van de katholieke sociale leer dus heel belangrijk om jonge mensen te leren en te helpen om binnen dit spanningsveld te leven met respect en openheid voor ieder mens, zonder de eigen culturele en religieuze identiteit te hoeven opgeven. Dat houdt de noodzaak in die eigen identiteit goed te leren kennen en te begrijpen en tegelijk anderen, met een andere identiteit, te willen leren kennen en begrijpen. Dat kan o.m. door gesprekken met empathie gevoerd, door samenleven en ontmoeten.

Katholiek: open mét identiteit

Natuurlijk zal een katholieke school aan leerlingen ook de mogelijkheid moeten bieden de katholieke sociale leer en het katholieke geloof te leren kennen, maar zij dient dat te doen in openheid, zonder dwang en altijd in respect voor andere overtuigingen.

Vandaar dat de katholieke school een open school is, waar iedereen welkom is, maar zonder een kleurloze school te zijn. Het moet een school zijn waar de dienst aan mensen als mens - héél de mens - wordt beleefd en waar waarden worden beleefd en voorgeleefd die kostbaar zijn voor goed mens-zijn en die de eigen waarde van iedere mens en respect voor anderen uitdragen. Zo wil de katholieke school goed samenleven bevorderen.

Vleuten, 7 december 2017

+Mgr. dr. J.W.M. Hendriks
bisschoppreferent katholiek onderwijs